

TÜRK DİLİ DERSİ

SÖZCÜK ÇEŞİTLERİ

Öğr. Gör. Dr. Betül
HASTAOĞLU ÖZBEK

KELİME (SÖZCÜK) TÜRLERİ

Kelime: Dilde anlamı ya da tek başına görevi bulunan ses topluluğudur. Türkçede kelimeler, görevleri bakımından sekiz türe ayrılır. Bunlar:

- ▶ **İsim (Ad)**
- ▶ **Fiil (Eylem)**
- ▶ **Sıfat (Önad)**
- ▶ **Zamir (Adıl)**
- ▶ **Zarf (Belirteç)**
- ▶ **Edat (İlgeç)**
- ▶ **Bağlaç**
- ▶ **Ünlem**

Sözcüklerin kullanıldıkları yere göre anlamları nasıl değişiyorsa türleri de değişir. Aynı kelime değişik cümlelerde değişik görevler üstlenebilir.

Örneğin “yalnız” kelimesi

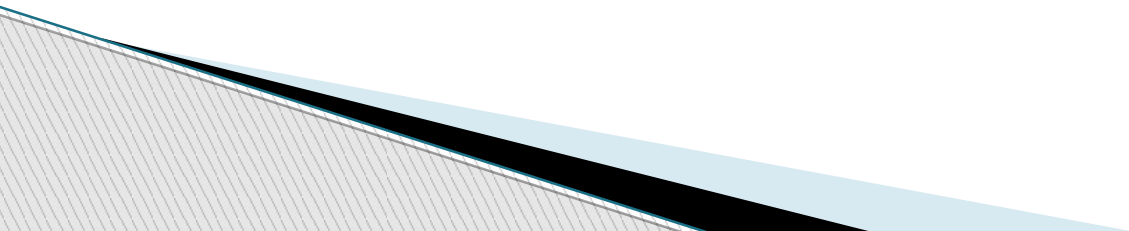
“Evde hiç yalnız kalamazdım.” cümlesinde zarf,

“Yalnız gecelerde yıldızları seyrederdi.” cümlesinde sıfat olarak kullanılmıştır.

1.İsimler (Adlar)

Kainattaki varlıkları karşılayan kelimelere “isim” denir.

İsimler değişik yönlerden incelenir.

A) Varlıklara verilişlerine göre:

1. **Cins İsim** : Aynı türden varlıkları karşılayan isimlerdir.

Örnek: Kitap, defter, ağaç, kalem, sınıf vb.

2. **Özel İsim**: Tek bir varlığı, belirli bir topluluğu, kuruluşu, yeri, dini karşılayan isimlerdir.

Özel İsimler:

Yer İsimleri: Bayburt, İstanbul, Trabzon...

Kişi İsimleri: Yunus, Ayşe, Ahmet, Fatma...

Ülke İsimleri: Türkiye, Almanya, İngiltere...

Kitap, dergi, gazete İsimleri : Zaman, Ay Işığı...

Kurum İsimleri: Kızılay, Bayburt Devlet Hastanesi...

Dil İsimleri: Türkçe, İngilizce, Almanca...

Din ve mezhep İsimleri: İslamiyet, Hristiyanlık...

Hayvanlara verilen İsimler: Pamuk, Tekir, Karabaş...

Uyarı: Özel isimlerin ilk harfleri her zaman büyük harfle yazılır.

Karşıladığı varlığın sayısına göre:

1. **Tekil İsim**: Sayıca tek bir varlığı karşılayan isimlerdir. Örnek: Çiçek, kitap, masa, kalem...
2. **Çoğul İsim**: Sayıca birden çok varlığı karşılayan isimlerdir. İsimlere “-lar, -ler” eki getirilerek yapılır.
Örnek: Ağaçlar, masalar, kalemler, kitaplar...
3. **Topluluk İsmi**: Şekil bakımından tekil, anlamca çokluk ifade eden kelimeleri karşılayan isimlerdir.
Örnek: Halk, millet, ordu, sürü, orman...

C) Karşıladığı şeyin niteliğine göre:

1. **Somut İsim**: gözle görülen, elle tutulabilen varlıkları karşılayan isimlerdir.
Örnek: Çiçek, müzik., elma...

2. **Soyut İsim**: Düşünce ve duygu yoluyla varlığı anlaşılabilen, gözle görülemeyen, elle tutulamayan varlıkları karşılayan isimlerdir.

Örnek: Saygı, sevgi, hayal, fikir, sevinç, korku...

2.Sıfatlar (Önadlar)

Sıfat: Bir isimden önce gelerek onu nitelik ya da nicelik bakımından belirleyen kelimelere “sıfat” denir. Bir kelimenin sıfat sayılabilmesi için

- Bir isimden önce gelmesi,
- Nitelik ya da nicelik bildirmesi gerekir.

Sıfatlar iki ana gruba ayrılır:

1.Niteleme Sıfatları:

Bu sıfatlar varlığın nasıl olduğunu bildirir ve isme sorulan “nasıl” sorusuna cevap verir.

Örnek: Sarı yapraklar yere döküldü.
(Nasıl

yapraklar?-Sarı)

Çalışkan çocuk, iyi insan, kuru ekmek,
tozlu yol, yuvarlak masa...

2.Belirtme Sıfatları:

İsimleri işaret, sayı, soru, ve belgisizlik yoluyla belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları kendi içinde dörde ayrılır.

a) **İşaret Sıfatı:** varlıkların bulunduğu yeri gösteren sıfatlardır.Örnek: Bu çocuk, şu ev, o adam, buradaki okul, şuradaki yol, öteki çocuk, beriki ev...

- Bu tür sıfatlar isme “hangi” sorusunun sorulmasıyla bulunur.

“Hangi ev?” “Bu ev” gibi.

b) Sayı Sıfatları:

İsimlerin sayısal özelliklerini bildiren sıfatlardır. Birkaç türü vardır.

- **Asıl Sayı Sıfatı:** Üç öğrenci, beş elma...

Bu sıfatlar isme sorulan “kaç” sorusuna cevap verir.

- **Sıra Sayı Sıfatı:** Altıncı sınıf, üçüncü ev...

Bu sıfatlar isme sorulan “kaçıncı” sorusuna cevap verir.

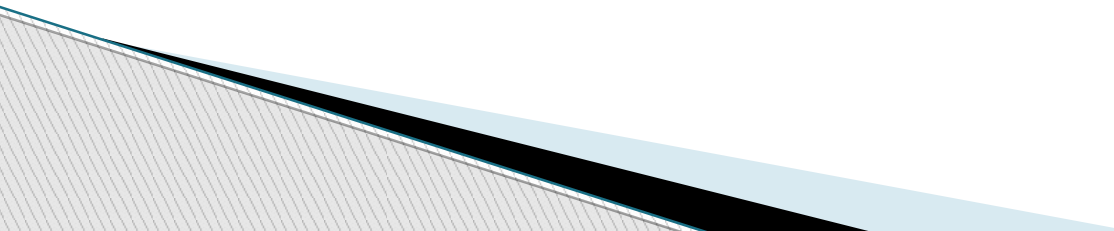
Sayı sıfatları:

- **Üleştirme Sayı Sıfatı:** Yedişer kişi

Bu sıfatlar isme sorulan “kaçar” sorusuna cevap verir.

- **Kesir Sayı Sıfatı:** Yedide bir ihtimal

Bu sıfatlar isme sorulan “kaçta kaç” sorusuna cevap verir.

c) Belgisiz Sıfat:

İsimlerin nicelik (sayısal) yönüyle belirsizliklerini ifade eden sıfatlardır.

Örnek: Bazı evler, her konu, bütün insanlar,

birtakım kişiler...

d) Soru Sıfatları:

İsimleri soru yönünden belirten sıfatlardır.

Örnek: Nasıl bir ev aldın?

Kaç kişi, hangi kitap, kaçıncı kat...

Sıfat Tamlaması:

Sıfatlar, isimlerin önlerine gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklerdir. Sıfatların isimlerle kurduğu tamlamaya “sıfat tamlaması” denir.

<u>Tamlayan</u>	+	<u>Tamlanan</u>
(Sıfat)	+	(İsim)
Uzun	+	yol
Bu	+	çocuk

Sıfatların Adlaşması:

Kimi sıfat tamlamalarında isim olan kelime düşer. Bu durumdaki sıfatlara “adlaşmış sıfat” denir.

Örnek: İhtiyar adamlar inatçı oluyor.

Sıfat + İsim

İhtiyarlar inatçı oluyor.

Adlaşmış Sıfat

3.Zamirler (Adıllar)

Zamir: İsim olmadıkları halde ismin yerini tutan kelimelere “zamir” denir. Zamirler, yerine geçtikleri ismin özelliğine göre işaret

kişi (şahıs), soru, belirsizlik (belgisiz) ve dönüşlülük zamirleri olmak üzere beşe ayrılır.

a) Kişi (Şahıs) Zamirleri:

Şahıs isimlerinin yerine geçen zamirlerdir.

1.Tekil Şahıs: ben

2.Tekil Şahıs: sen

3.Tekil Şahıs: o

1.Çoğul Şahıs: biz

2.Çoğul Şahıs: siz

3.Çoğul Şahıs: onlar

b) İşaret Zamirleri:

İsimleri, yerlerini işaret ederek karşılayan zamirlerdir.

İşaret zamirleri: “bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar”dır.

Örnek: Şu satıldı. Bunlar alındı.

UYARI: Burada 3.tekil şahıs için kullanılan

“o” zamiriyle, işaret zamiri olan “o” zamirini karıştırmamalıyız. Şahıs zamirleri sadece şahıs isimlerinin yerine kullanılır.

c) Belgisiz (Belirsizlik) Zamirleri:

Belirli bir kesinlik taşımayan grupları karşılayan kelimelerdir.

Belirsizlik zamirleri: “biri, birkaçı, birçoğu, hepsi, kimi, hiçbirisi, başkası, hepsi, bazıları...

Örnek: Bazıları çalışkandır.

Herkes beni çok sever.

Kimileri derse yine geç kalmışlar.

d) Soru Zamirleri:

İsimlerin yerlerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Bu kelimelerin yerine sorduğu isimler getirilebilir.

Soru zamirleri: “kim, ne, hangisi, kaç, nerede”dir.

Örnek: Çarşıdan ne aldın?

Çarşıdan elma aldım.

e) DönüŖlölük Zamiri:

DönüŖlölük zamiri “kendi”dir.

Örnek: Kendisine haber verdiniz mi?

Bu soruyu ben kendim çözdüm.

Ek Durumundaki Zamirler:

Önce anlatılan zamirlerin dışında, bir kelime olmadıkları halde ismin yerine geçebilen zamir anlamlı ekler de vardır.

1- İlgî Zamiri: Cümlede ismin yerini tutan “-ki” ekine ilgi zamiri denir.

Örnek: Benim ayakkabım yeni senin
benimki

ayakkabın eski.

seninki

Benimki yeni seninki eski.

2. İyelik Zamirleri:

İsim ve isim soylu kelimelerin sonuna gelerek varlığın kime, neye ait olduğunu bildiren eklere “iyelik zamiri” denir.

1.Tekil Şahıs: -(i)m : bilgisayarım

2.Tekil Şahıs: -(i)n : bilgisayarın

3.Tekil Şahıs: -(s)i : bilgisayarı

1.Çoğul Şahıs: -(i)miz : bilgisayarımız

2.Çoğul Şahıs: -(i)niz : bilgisayarınız

3.Çoğul Şahıs: -leri : bilgisayarları

4.Zarflar (Belirteçler)

Zarf: Bir cümlede fiilleri niteleyen, onların ne durumda olduğunu, nasıl yapıldığını, zamanını ve sırasını bildiren kelimelere “zarf” denir.

Zarflar cümledeki görevlerine göre “durum-hal, zaman, yer-yön, azlık-çokluk (miktar) ve soru zarfları” olmak üzere beş gruba ayrılır.

a) Durum-Hal Zarfları:

Fiilin durumunu yani nasıl yapıldığını bildiren zarflardır. Fiile sorulan “nasıl?” sorusuna cevap verir.

Örnek: Mehmet hızlı koşardı. (Nasıl koşardı?)

“Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden”

Eve koşarak gittim.

Derslerine severek çalışıyordu.

b) Zaman Zarfı:

Fiilin ne zaman yapıldığını bildiren zarflardır.

Fiile sorulan “ne zaman” sorusuna cevap verir.

Örnek: Tatilden dün dönmüşler.

Akşam maçı izleyeceğim.

Yarın pikniğe gideceğiz.

Bu kış çok kar yağdı.

c) Yer-Yön Zarfı:

Fiilin yöneldiği yeri bildiren zarflardır.
Fiile sorulan “nereye?” sorusuna cevap verir ve ek almaz.

Örnek: Yukarı çıktı. Geri geldi.
Aşağı indi. İleri gitti.
Yağmuru gören tavuklar içeri
kaçıştılar.

d) Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları:

Fiilin, sıfatın, zarfın miktarını bildiren zarflardır. Bu zarflar “ne kadar?” sorusuna cevap verir.

Örnek: Ali bu derse çok çalışmış.
Bugün pek iyi değilim.
Bu çok eski bir evdir.

e) Soru Zarfı:

Fiilleri soru yoluyla niteleyen zarflardır. Bunlara cevap olarak verilen kelimeler de çoğu kez zarf olur. Başlıca soru zarfları: ne zaman, niçin, nasıl, ne kadar, nereye, neden...

Örnek: Bize ne zaman geleceksin?
(Yarın geleceğim.)

Niçin konuştu? Nasıl geldin?
Ne kadar aldın? Neden gelmedin?

Uyarı: Sıfat-Zarf ayırımı:

Nitelik bildiren kelime isimden önce kullanılırsa sıfat, fiilden önce kullanılırsa zarf olur.

SIFAT---İSİM

Güzel günler yakındır.
oynar.

ZARF----FİİL

Futbolu güzel

5. Edat-Bağlaç-Ünlem:

a) Edat (İlgeç): Kendi başına bir anlamı olmayan diğer kelime ve kelime gruplarıyla kullanıldığında anlam kazanan sözcüklerdir.

Başlıca edatlar: “gibi, kadar, sanki, ile, dolayı, ötürü, için, beri, üzere, dek, değin, doğru, karşı...”

Örnek: Pikniğe araba ile gidecekmişler.

Buz gibi suyu vardı.

Onu göremediğim için üzüldüm.

Akşama doğru bize geldi.

Senin kadar iyi bir insan görmedim

b) Bağlaç:

Bağlaç: Tek başına bir anlamı olmayan, cümle içinde kelime ve kelime gruplarını birbirine bağlayan sözcüklerdir.

Başlıca bağlaçlar: “ve, veya, ya da, ama, ki, de, ancak, ile, lakin, yalnız, belki, oysaki nitekim, halbuki, ya.....ya, hem.....hem, ne.....ne

Örnek: Pazardan elma ve limon aldım.

Gelecek ama evi tanımıyor.

Kitabı aldı fakat bir daha geri vermedi.

Hem ağlarım hem giderim.

Bahçede meyve ağaçları da vardı.

Bildiğini anlat ki biz de öğrenelim.

c) Ünlem:

Ünlem: Kendi başına bir anlamı olmayan, cümle içinde sevinme, korku, şaşırma, acıma, özlem, kızma gibi ansızın beliren coşkun duyguları, seslenmeleri bildiren sözcüklerdir.

Örnek: - Ah ah! (özlem) - Öf be!
(kızma)

- Oh be! (rahatlama)

- Vah vah! (acıma)

Hey!, Ey!, Bre! ...

6. Fiiller (Eylemler)

Fiil (Eylem): Varlıkların yaptıkları işleri, onlarla ilgili oluşları, eylemleri bildiren kelimelere “fiil” denir. Fiiller bir oluşu, bir kılışı ya da durumu kişi ve zamana bağlı olarak bildiren sözcüklerdir.

Fiilleri bildirdikleri eylemin şekline göre üç grupta inceleyebiliriz.

Fiil Türleri:

- a) **Kılış Fiilleri**: Bu fiiller bir kılışı anlatırlar.
Örnek: Biçmek, düzeltmek, kazmak...
- b) **Oluş Fiilleri**: Bu tür fiillerde bir hareket yoktur. Bunlar öznenin yapısında bir değişme bildirir.
Örnek: Solmak, kızarmak, büyümek....
- c) **Durum Fiilleri**: Bu fiiller bir durumu, olmuş bitmiş bir özelliği anlatırlar.
Örnek: durmak, susmak, yatmak...

Yapıları Bakımından Fiiller:

Fiiller yapıları bakımından üçe ayrılır.

1.**Basit Fiiller**: Herhangi bir yapım eki almamış olan yani kök halindeki fiillerdir.

Örnek: İç-, koş-, gel-, bak-, gör-, git- ...

2.**Türemiş Fiiller**: Bir veya birden çok yapım eki alarak türemiş olan fiillere denir.

Örnek: Koş-tur-, kız-dır-, kaç-ır-t-

3.Birleşik Fiiller.

Birden fazla kelimenin birleşerek oluşturduğu yeni anlamlı fiillere denir.

Örnek: Yapabil- (yeterlilik fiili)

geliver-, aliver- (tezlik fiili)

süregel-, bakakal- (sürerlilik fiili)

düşeyaz-, öleyaz- (yaklaşma fiili)

hisset-, şükret-, reddet-

Fiil Çekimi:

Fiillerin kip ve şahıs bildirecek biçimde yapılanmasına “fiil çekimi” denir. Yani fiil kök ve gövdelerine “Zaman” kavramıyla birlikte “Şahıs” kavramı bildiren eklerin getirilmesidir.

Fiil Kök veya Gövdesi + Zaman Eki + Şahıs Eki

Örnek: Gel-eceğ-im, öğren-di-k...

Hepinize iyi çalışmalar dilerim. 📖

Öğr. Gör. Dr. Betül HASTAOĞLU ÖZBEK